

Фокіна С.А., доцент

ОНУ, Одеса

**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАЗКИ
С. КОЗЛОВА «ЇЖИК В ТУМАНЕ»**

У статті дослідницький пошук спрямовано на осмислення інтертекстуальних, асоціативних та підтекстових рівнів казки Сергія Козлова «Їжачок у тумані». Осмислено феномен авторемінісценції казки. Представлено інтерпретацію авторських коннотацій відповідно до контексту усього циклу казок про Їжачка.

Ключові слова: *інтертекст, підтекст, казка, авторемінісценція, алюзія, Їжачок у тумані.*

Fokina S.A., docent

ONU, Odessa

**INTERTEXTUAL POTENTIAL OF THE TALE
BY S. KOZLOV "HEDGEHOG IN THE FOG"**

The article deals with the research of intertextual, associative and subtext levels of fairy-tale by Sergei Kozlov «Hedgehog in the Fog».

Keywords: *intertextuality, subtext, fairy-tale, autoreminiscence, allusion, Hedgehog in the Fog.*

УДК 811.161.2 '373. 22

О. Лужецька

Тернопільський національний економічний університет

**МІКРОТОПОНІМИ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО
ОПІЛЛЯ, МОТИВОВАНІ ТЕРМІНАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ
ХАРАКТЕРУ ҐРУНТІВ**

У статті розглядається понад 90 назв місцевих топооб'єктів Південно-Західного Опілля, мотивованих термінами на позначення характеру ґрунту. Встановлено їх основні семантичні групи, специфічні особливості, а також кількісні показники на території досліджуваного нами регіону.

Ключові слова: *мікротопонім, онім, пропріатив, дериват, мікрореалія.*

Постановка проблеми. Південно-Західне Опілля як історико-етнографічний регіон України охоплює територіально Рогатинський й Галицький райони Івано-Франківщини та Бережанський і Підгаєцький райони Тернопільщини. Найменування мікрореалій природнього чи антропогенного характеру цієї, як і будь-якої іншої місцевості України легко міняються чи замінюються, або взагалі зезають із людської пам'яті. Однак цей процес не односторонній, адже, як правило, з'являються нові назви топооб'єктів на місці попередніх. В окремих випадках такі оніми фіксують історичні кадастрові карти та зе-

© О. Лужецька, 2014

мельні реєстри. Проте, як засвідчує практика, більшість таких пропріативів можуть бути перекрученими. В цьому і полягає **актуальність** нашого дослідження.

Мікротопонімам як власним назвам природних фізико-географічних мікрореалій чи створених людиною властива обмежена сфера вживання та функціонування лише на певній мікротериторії. Цей найчисленніше представлений розряд онімів характеризується насамперед усною передачею та поодинокую фіксованістю у письмових пам'ятках, відносно недовготривалістю функціонування пропріативів у зв'язку зі зміною поколінь мовців та певними трансформаціями в географічному середовищі, утворенням у багатьох випадках на базі місцевої говірки, а також варіативністю мікротопонімів [1: 8]. Як зазначає з цього приводу О. Суперанська, вони індивідуальні та стосуються конкретного об'єкту [2: 9]. Російська дослідниця також підкреслює, що віднесення певних найменувань до розряду мікротопонімів визначається не лише розмірами номінованих географічних реалій, але і їх значенням у житті людини [2: 7].

Аналіз останніх наукових досліджень. На сьогодні досить ґрунтовно розглянуто мікротопонімний матеріал південно-східного Поділля (О. Зайчківська), півночі Львівської області (О. Проць), басейну річки Ужа (В. Баньої), а також Чернівецької області в історичному аспекті (І. Чеховський), Сколівщини (Н. Сокіл), Покуття (Л. Білінська) та ін. Вивченню антропонімії й ойконімії Опілля уже присвячені монографії В. Котович „Походження назв населених пунктів Опілля” (Дрогобич, 2000) та Г. Панчук „Антропонімія Опілля” (Тернопіль, 2001), проте мікротопонімікон Південно-Західного Опілля дотепер ще не був об'єктом окремого монографічного дослідження.

Загалом увесь пропріальний фактаж Південно-Західного Опілля поділяємо на відапелятивні та відонімні найменування з подальшою їх градацією. У межах відапелятивних дериватів вирізняємо дві групи: 1) мікротопоніми, мотивовані географічними термінами; 2) мікротопоніми, мотивовані апелятивами на окреслення культурно-історичних реалій.

Об'єкт дослідження. Сьогоднішню нашу статтю присвяtimo понад 90 мікротопонімам, етимонами яких виступила географічна термінологія на позначення ґрунтових характеристик досліджуваної місцевості, з **метою** встановлення їх основних семантичних груп та з'ясування їх специфічних властивостей.

Наукові результати. Географічні терміни, семантика яких характеризує особливості ґрунтового покриву краю, відносно рідко творять мікротопоніми. На досліджуваному терені ґрунти здебільшого сірі лісові, адже в минулому територія краю була покрита широколистяними лісами. Вологий клімат, велика розчленованість території і наявність лісової рослинності власне зумовили їх утворення. Внаслідок інтенсивного освоєння велика кількість ділянок давно звільнена від лісової рослинності, тому сучасні ґрунти треба розглядати як результат тривалого процесу взаємодії природних факторів ґрунтоутворення і господарської діяльності людини. Загалом превалюють темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи малогумусні, які займають основну площу досліджуваного краю, окремими ділянками залягають лучні ґрунти [3: 16]. До найбільш відомих родовищ корисних копалин, які мають до сьогодні практичне застосування, належать поклади Липівських пісковидів, Рудівських будівельних пісків, Долинянське і Журівське родовища торфу [4: 51], Лопушанські вапняки і мергелі тощо [4: 51; 5: 73].

Названі чинники вплинули певною мірою на значеннєве наповнення мотивувальної бази пропріативів досліджуваного краю. Оскільки семантика їх етимонів цілком прозо-

ра, то не має потреби їх детально описувати. Зібраний ономастикон дає підставу вичленювати дві семантичні групи на означення *типів* і *характеристик ґрунтового покриву* зазначеного регіону.

До *першої* підгрупи відносимо мікротопоніми, в основах яких засвідчений **тип ґрунту**. Такі деривати рефлексують як у сингулярній, так і в плуральній формах, подекуди у вигляді складених сполук.

Глина. Апелятив **глина** є складовою таких мікротопонімів: *п. Біла Глина (Влиц., Брж.), ч. с. Біла Глина (Тнт., Гал.), хут. Глиниська (Брит., Гал.), п. Глинища (Бхв., Рог.), ч. с. Глинища (Псврж., Рог.), у-ще Глинище (Блишц., Гал.; Озрн., Гал.), пас. Глиниці (Влиц., Брж.), вул. Глінка (Юнишкв., Рог.), п. /ур-ще Глінка (Чснк., Рог.),* усього 18 назв.

У географічній термінології загальна назва *глинища* номінує «яму, звідки беруть глину, пісок; місце, де вибрали глину» [СНГТК 57; Дан. 25]; «заглиблення в ґрунті» [Мар. 223]. У багатьох слов'янських мовах термін *глина* відноситься до активного мікротопонімного фактажу. Так, у польському ономастиконі засвідчено низку мікро- і макротопонімів із зазначеним апелятивом в основі [6].

Зарінок. У досліджуваній місцевості лексема **зарінок** представлена кількома онімами: *вул. Зарінок (Блнк., Гал.), дол. Зарінок (Нмин., Гал.), луг Зарінок (Вікт., Гал.), п. Зарінок (Дргв., Гал.; Дбвц., Гал.)*. На загальноукраїнському фоні зазначений термін побутує з такими семами: «не зарослі кущами кам'янисті береги річки, потоку; кам'янистий луг над річкою» [Мар. 229], «місце біля річки, занесене камінням і поросле травою» [СБГ I 284], «пологий берег річки, вкритий рінню; рівне місце біля річки, поросле травою» [ВТС 324], «лука, пасовище біля річки» [ГГ 78], «кам'яниста лука над рікою; не зарослі кущами береги річки чи потоку» [Граб. 52].

Камінь. На території Півенно-Західного Опілля апелятив **камінь** реалізований у чималій кількості найменувань місцевих мікрореалій, як правило, у монолексемному оформленні: *п. Закамінь (Бхв., Рог.), ч. с. Закамінь (Ягли., Рог.), г. Камінь (Озрн., Гал.), горб /у-ще Камінь (Ст. Скрх., Гал.), зак-к /ур-ще Камінь (Мжгрц., Гал.), пас. Камінь (Кнчк., Гал.), сінж. Камінь (Пджмн., Рог.), вул. Камінець (Книш., Гал.), п. Камінець (Дргв., Гал.; Пджмн., Рог.), дж. Камінки (Чснк., Рог.), п. Камінний Горб (Дбрнв., Рог.), вул. Камінці (Жнв., Брж.), п. Камішок (Ябл., Гал.), п. Кам'єшки (Мчшв., Брж.), пас. Кам'янки (Слц., Пдг.), п. /сінж. Кам'янки (Підбр., Рог.), л. Кам'янич (Влиц., Брж.), п. На Камені (Мжгрц., Гал.), г. Підзієкамінь (Пджмн., Рог.), п. Під Каменем (Нрвк., Гал.), дж. Підкамінь (Ябл., Гал.), п. Підкамінь (Пджмн., Рог.), дж. Підкамінець (Вскрснц., Рог.)*, загалом 34 одиниці.

Термін *камінь*, «окремий шматок, брила твердої гірської породи у вигляді суцільної маси, що не кується й не розчиняється у воді» [ВТС 412], творить пропріативи з провідною семантикою «ґрунтовий покрив, де переважають кам'янисті породи», «кам'янистий ґрунт» [Експ. вл.]. Українська географічна термінологія фіксує ще такі її похідні, як, наприклад, *кам'янка* (<псл. *камелька) «кам'янистий ґрунт», «кам'яниста гора» [Мар. 230]. Такі оніми вказують, як правило, на особливості ґрунтового покриву досліджуваної місцевості. А різновиди аналізованої лексеми зумовлені місцевою говірковою кореляцією.

Пісок. Лексема **пісок** «сипуча гірська порода, що складається з крупинок твердих мінералів; простори, ділянки землі, покриті великими масами цієї породи» [ВТС 790],

репрезентована одиничними прикладами різної структури для позначення місцевих мікрооб'єктів: *вул. Піски (Крлвк., Рог.)*, *вул. Піски / П'яски (Бкчвц., Рог.)*, *п. Піски (Слв., Брж.)*, *у-ще На Пісках (Днлч., Рог.)*, *у-ще Піскуватка (Бкчвц., Рог.)*.

Рінь. У досліджуваній місцевості зафіксовано лише декілька пропріативів з апелятивом **рінь** в основі для номінації певних мікротериторій: *місц. Рінь (Блджк., Гал.)*, *пас. Рінь (Маріямпл., Гал.)*, *у-ще Рінь (Маріямпл., Гал.)*.

Загальна назва *рінь* побутує на українських теренах з розлогою семантикою: «грубий пісок, гравій, галька» [ВТС 1036], «берег, покритий галькою», «відкладення гальки», «дрібні камінці» [Мар. 247], «місцевість, укрита зернистим піском і гравієм, переважно над річкою» [Худ. 217], «берег річки, покритий жорствою; місця над річкою, покриті гравієм» [СБГ II 178]. На теренах Південно-Західного Опілля зазначені оніми характеризують, як правило, ґрунтові властивості поверхні місцевості, у межах якої розташовані відповідні топов'єкти.

Торфовисько. На обстежуваному терені побутує кілька онімів, мотивованих лексевою **торфовисько**, «торфове болото» [ЕСУМ V 609], для окреслення місцевих мікротериторій: *луг Торфовисько (Длв., Гал.)*, *місц. Торфисько (Жрв., Рог.)*. Ці назви вказують на властивості ґрунту місцевості, на території якої знаходиться певна місцева реалія.

Як засвідчує зібраний нами пропріальний фактаж, глиняно-піскуваті ґрунти справді характерні для території Південно-Західного Опілля. Усього зафіксовано 74 назви мікрореалій (1, 9 % від усіх монологемних дериватів). А з огляду на семантику аналізованих пропріативів, *камінь*, *глина* – основні компоненти ґрунтового покриву у досліджуваному регіоні.

У межах другої підгрупи виокремлюємо найменування, мотивувальною базою яких виступила апелятивна лексика на позначення **властивостей ґрунту** зазначеної місцевості. У більшості випадків відповідні деривати функціонують у плюральній формі.

Голиця. Оніми, утворені від загальної назви **голиця**, представлені одиничними прикладами: *зак. / горб Голиці (Гтск., Брж.)*, *зак. Голиці (Ндрж., Брж.)*, *ліс Голиці (Бжкв., Брж.)*, *п. Голиці (Бжкв., Брж.)*, *хут. Голиці (Стртн., Рог.)*, вього 12 одиниць.

На українських теренах зазначений термін побутує як «гола, без рослинності гора» [Мар. 223] «відкрите поле» [ЕСУМ I 548]. На Поліссі аналізований апелятив зі своїми дериватами *голець*, *голивка*, *голик* рефлексує з основною семантикою – «гола вершина гори» [Чер. 61]. На Гуцульщині значення лексеми *голиця* ототожнюється із «вершиною гори, землею, де не росте ліс» [ГГ 47]. Кіровоградщина репрезентує похідну *голяк*, що ідентифікує «піщаний горб, вільний від рослинності», «окремії камінь» [СНГТК 59]. Термін *голиця* та його різновиди окреслюють, як правило, певні місцеві реалії з огляду відсутності рослинності. На території Південно-Західного Опілля цей апелятив означає насамперед «поле, неродючу гору» [Рудн. 21], що характерне і для Бойківщини. Крім цього, у бойківському лексиконі відповідне слово уживається зі значеннєвим наповненням «гола, лиса, безліса гора; місце, де не росте трава» [СБГ I 179].

Етимологія аналізованого терміну зводиться до праслов'янського кореня **golica* – «гола земля; гола гора» [ЕСУМ I 548].

Пустиня. У досліджуваному регіоні зафіксовано також поодинокі назви мікрореалій, мотивованих апелятивом **пустиня** на позначення «поганого, пустого, непридатного для вирощування ґрунту» [7: 76]: *вул. Пустиня (Ндрж., Брж.)*, *місц. Пустиня (Влхв.,*

Брж.). На Бойківщині апелятив **пустиня** побутує як «ніколи не орана земля», «гола гора» [СБГ II 162].

Висновки. Розглянуті етимони дрібних топооб'єктів засвідчують тип, якість, властивості ґрунтової поверхні Південно-Західного Опілля. Мікротопонімний фактаж репрезентований 94 найменуваннями (2, 4 % від усіх відапелятивних дериватів), які безпосередньо віддзеркалюють ґрунтові характеристики обстежуваної місцевості.

Подальші перспективи. Детальний аналіз регіонального ономастикону, провідним мотиватором якого є географічна номенклатура, може стати важливим джерелом для відтворення давньої рельєфно-ландшафтної картини досліджуваної місцевості.

Стаття надійшла до редакції 22.09.14

Умовні скорочення:

Бхв. – Бабухів	Нрвк. – Нараївка
Блшвц. – Більшівці	Нмшн. – Німшин
Бжкв. – Божиків	Озрн. – Озеряни
Блднк. – Блюдники	Підбр. – Підбр'я
Бкчвц. – Букачівці	Пдкмн. – Підкамінь
Бршт. – Бурштин	Псврж. – Посвірж
Вікт. – Вікторів	Пкв. – Пуків
Влхв. – Вільховець	Слц. – Сільце
Влц. – Волощина	Слв. – Слов'ятин
Вкрснц. – Воскресинці	Ст. Скмрх. – Старі Скоморохи
Гтск. – Гутисько	Стрtn. – Стратин
Днлч. – Данильче	Тнт. – Тенетники
Длв. – Делієве	Чснк. – Чесники
Дбрнв. – Добринів	Юншкв. – Юнашків
Дргв. – Дорогів	Ябл. – Яблунів
Дбвц. – Дубівці	Яглш. – Яглуш
Жнв. – Жонівка	Брж. – Бережани
Жрв. – Журів	Гал. – Галицький
Крлвк. – Каролівка	Підг. – Підгаєцький
Кншв. – Кінашів	Рог. – Рогатинський
Кнчк. – Кінчаки	Надржн. – Надоржнів
Маріямпл. – Маріямпіль	Мчцв. – Мечиців
Мжгрц. – Межигірці	г. – гора
горб – горб	л. – ліс
дж. – джерело	луг – луг
дол. – долина	місц. – місцевість
зап-к - заповідник	сінж. – сіножать
пас. – пасовище	у-ще – урочище
п. – поле	хут. – хутір
вул. – вулиця	ч. с. – частина села

ДЖЕРЕЛА

1. ВТС Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
2. ГГ Гуцульські говірки: короткий словник / Г. Гузар, Я. Закревська, У. Єдлінська та ін.; за ред. Я. Закревської. – Львів: Відродження, 1997. – 232 с.
3. Граб. Hrabec S. Nazwy geograficzne Huculszczyzny / S. Hrabec. – Kraków: Wyd-wo PAN, 1950. – 264 s.
4. Дан. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк. – Луцьк: Надстир’я, 1997. – 103 с.
5. ЕСУМ Етимологічний словник української мови: в 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. – К.: Наукова думка, 1982 – 2006.
6. Мар. Марусенко Т. А. Матеріали к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) / Т. А. Марусенко // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика). – М.: Наука, 1968. – С. 206-255.
7. Рудн. Rudnicki J. Nazwy geograficzne Wojkowszczyzny. [Rozpr. z onom. I.] / Jaroslav Rudnicki. – Lwów: I-t Popierania Polsk. Twór. Nauk, 1939. – 248 s.
8. СБГ Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984. Ч. I: А-Н. – 495 с. Ч. II: О-Я. – 215 с.
9. СНГТК Громко Т. В. Словник географічних термінів Кіровоградщини / Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш. – К.; Кіровоград, 1999. – 244 с.
10. Чер. Черепанова Е. А. Народная географическая терминология Черниговско – Сумского Полесья / Е. А. Черепанова. – Сумы: Изд-во Сумского гос. ун-та, 1984. – 274 с.
11. Худ. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення) / М. Л. Худаш. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2006. – 452 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баньої В.Ф. Мікротопонімія басейну річки Ужа (на матеріалі українських говірок Закарпаття): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Баньої Вероніка Федорівна. – Івано -Франківськ, 2009. – 23 с.
2. Суперанская А. В. Микротопонимия, макротопонимия и их отличие от собственно топонимии / А.В. Суперанская // Микротопонимия: Тезисы совещания. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1964. – С. 6-9.
3. Опілля / Під заг. ред. Я. Клюбви. [Редкол.: О. Береговський, Л. Бойко, В. Дідух та ін.]: – Галич: Національний заповідник «Давній Галич, 2010. – 203 с.
4. Рогатинська земля: історія та сучасність: Мат-ли першої наук. конф. (Рогатин, 24-25 березня 1995 р.) / Під заг. ред. В. Гориня. [Редкол.: С. Гелей, Р. Коритко, С. Кузик та ін.]: – Львів: Жовківська книжкова друкарня, 1995. – 297 с.
5. Іваніна А.В. Стандартизована характеристика світ середнього девону Волино-Поділля / А.В. Іваніна // Вісник Львівськ. універ-ту. Серія геологічна. – Вип. 21. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – С. 73-82.
6. Gala S., Purgal M. Mikro- i makrotoponimy od apelatywu glina / S. Gala, M. Purgal // Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych. – Lublin, 2004. – S. 59-75.

7. Сокіл Н. В. Мікротопонімія Сколівщини / Наталя Василівна Сокіл. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 180 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.14

Лужецкая О.Б., препод.

Национальный экономический университет, Тернополь

**МИКРОТОПОНИМЫ ЮЖНО-ЗАПАДНОГО ОПОЛЬЯ,
МОТИВИРОВАННЫЕ ТЕРМИНАМИ НА ОБОЗНАЧЕНИЕ
ХАРАКТЕРА ГРУНТОВ**

В статье рассматривается более 90 названий местных топообъектов Южно-Западного Ополья, мотивированных терминами на обозначение характера грунтов. Определены их основные семантические группы, специфические особенности, а также количественные показатели на территории обследованного нами региона.

Ключевые слова: микротопоним, оним, проприатив, дериват, микрореалия.

Luzhetska O.B., lecturer

National Economy University, Ternopil

**MICROTOPONYMS OF THE SOUTH-WESTERN OPILLJA,
DETERMINED BY THE TERMS FOR THE DEFINITION OF SOIL
CHARACTERISTICS**

The article analyzes about 90 microtoponyms of the South-Western Opillja, determined by the terms for the definition of soil characteristics, with the purpose of defining their semantic groups, specific peculiarities and establishing their productivity in the researched region.

Key words: microtoponym, onym, apprelative, derivate, microobject.